

فصلنامه‌ی اقتصاد مقداری

صفحه ی اصلی وب سایت مجله:
www.jqe.scu.ac.ir
شاپا الکترونیکی: ۴۲۷۱-۲۷۱۷
شاپا چاپی: ۵۸۵۰-۲۰۰۸

اندازه‌گیری شاخص‌های فقر چندبعدی در استان خوزستان با استفاده از تعدیل روش آلکایر - فوستر و با در نظر گرفتن ابعاد اشتغال و مسکن

یعقوب اندایش*، سید مرتضی افقه **، فروزان حسن زاده***

* استادیار اقتصاد، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. (نویسنده‌ی مسئول)

ایمیل: andayesh230@scu.ac.ir

0000-0002-0844-3557

آدرس پستی: : ایران، اهواز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز

** دانشیار اقتصاد، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

ایمیل: m.afghah@scu.ac.ir

*** دانش آموخته کارشناسی ارشد اقتصاد، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

ایمیل: forozen.hasanzadeh@yahoo.com

اطلاعات مقاله	طبقه‌بندی JEL	واژگان کلیدی
تاریخ دریافت: ۱۹ فروردین ۱۴۰۰	I3, D63, O1, H1, P46	فقر چند بعدی، آلکایر فوستر، اشتغال، مسکن، خوزستان
تاریخ بازنگری: ۲۴ تیر ۱۴۰۰		
تاریخ پذیرش: ۲۶ شهریور ۱۴۰۰		

اطلاعات تکمیلی:

این مقاله از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم حسن زاده به راهنمایی دکتر اندایش و دکتر افقه در دانشگاه شهید چمران اهواز است.

قدردانی: از تمامی افراد و موسساتی که در انجام این تحقیق مولف را مساعدت نمودند، قدردانی می‌شود.

تضاد منافع: نویسنده‌ها مقاله اعلام می‌کنند که در انتشار مقاله ارائه شده تضاد منافعی وجود ندارد.

منابع مالی: این مقاله بخشی از پایان نامه کارشناسی ارشد است که از طریق گرنت شماره SCU. EE1399.181 توسط معاونت پژوهشی دانشگاه شهید چمران اهواز حمایت مالی شده است.

ارجاع به مقاله:
اندایش، یعقوب.، افقه، سید مرتضی و حسن زاده، فروزان. (۱۴۰۴). اندازه‌گیری شاخص‌های فقر چندبعدی در استان خوزستان با استفاده از تعدیل روش آلکایر - فوستر و با در نظر گرفتن ابعاد اشتغال و مسکن. *فصلنامه ی اقتصاد مقداری (بررسی های اقتصادی سابق)*، ۲۲ (۱)، ۲۵-۱.

10.22055/jqe.2021.37099.2358

© 2025 Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

چکیده گسترده

معرفی

فقر یکی از مشکلات اساسی جوامع بشری و نشانه بارز توسعه‌نیافتگی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که ثبات سیاسی، همبستگی اجتماعی و سلامت روانی را در اقشار مختلف جامعه به خطر می‌اندازد.

لذا مبارزه با فقر امروزه مورد توجه زیادی قرار گرفته است و در این زمینه تلاش‌های زیادی انجام گرفته است. در گذشته فقر تنها از طریق رویکرد درآمدی اندازه‌گیری می‌شد، اما این رویکرد سایر نمودهای فقر را شامل نمی‌شود (علی مددی، ۱۳۸۷). فقدان آموزش، بهداشت، مسکن، توانمندسازی، اشتغال، امنیت شخصی و ... می‌تواند منجر به فقر شود. از طرفی فقر علاوه بر روند و سطح درآمد به شدت با روندهای اساسی دیگر مانند مرگ و میر کودکان، میزان حضور در مدارس ابتدایی، سوء تغذیه ارتباط دارد. فقر پدیده‌ای است چند وجهی که بررسی و تحلیل کلیه وجوه و ابعاد آن، لازمه شناخت دقیق است. روش آلکایر و فوستر از جمله روش‌های سنجش فقر چندبعدی است که محرومیت شدید در ابعاد آموزش، سلامت و استانداردهای زندگی را شامل می‌شود و به‌طورکلی مولفه‌های سازنده آن نماینده وجود رفاه در خانوار محسوب می‌شوند (آلکایر و فوستر،۲۰۱۳). با توجه به اهمیت بررسی میزان و شدت فقر، در این تحقیق علاوه‌بر مولفه‌های آلکایر و فوستر، دو مولفه اشتغال و مسکن نیز مدنظر قرار گرفته است و الگوی آلکایر و فوستر تعدیل شده است.

به رغم آن که استان خوزستان رتبه دوم تولید ناخالص را بین استان‌های کشور دارد، اما مطالعات فقر تک بعدی حکایت از فقر بالاتر از ۳۶ درصد و با نوسانات زیاد در این استان دارد (افقه و قنواتی فر، ۱۳۸۸ و۱۳۹۰). به همین دلیل ضروری است که فقر چند بعدی بر اساس ابعادی که خانوارهای خوزستانی، محرومیت عمده در آن دارند، محاسبه گردد تا از این دیدگاه نیز با متوسط کشوری مقایسه شود. لذا در این پژوهش، با تکیه بر رویکرد آلکایر فوستر و تعدیل آن با توجه به مشکلات اقتصادی خانوارهای استان، شاخص فقرچندبعدی[1] در استان خوزستان در دو دوره ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ مورد محاسبه و تحلیل قرار گرفته است.

متدولوژی

در این پژوهش، بر پایه‌ي رویکرد برنامه‌ي عمران سازمان ملل در گزارش‌هاي توسعه‌ي انساني که با استفاده از الگوی آلکایر و فوستر (۲۰۱۱) انجام یافته، این الگو در ابعاد تعدیل شده و فقر چندبعدي بررسي شده است.

با بررسی اولیه‌ای میزان محرومیت خانوارهای استان خوزستان در ابعاد مختلف، دو بعد اشتغال و مسکن به سه بعد آموزش، سلامت و استانداردهای زندگی اضافه شد. چون در بعد اشتغال و مسکن خانوارهای استان آسیب‌پذیر بودند، و از فرم تعدیل شده آلکایر فوستر برای استان خوزستان استفاده شد. وزن ابعاد و مولفه‌های پژوهش با توجه به رویکرد آلکایر فوستر به نسبت برابر توزیع شده است.

یافته‌ها

با توجه به ابعاد ۵ گانه، شاخص نسبت سرشمار (نرخ فقر) برای استان خوزستان در سالهای ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ محاسبه و با فقر چند بعدی ۱۳۹۵ کل کشور مقایسه می شود.

در سال ۱۳۹۵ میزان آسیب‌پذیری خانواده‌های خوزستانی در بعد سلامت ۳۸ درصد می‌باشد و این در حالی است که در کل کشور ۳۵ درصد در بعد سلامت آسیب‌پذیرند. در سال ۱۳۹۰ میزان مولفه سوءتغذیه ۱۶ درصد و عدم دسترسی به بیمه سلامت ۲۴ درصد بوده که در سال ۱۳۹۵ این میزان افزایش یافته است به‌طوری که مؤلفه سوءتغذیه از ۱۶

[1] Multidimensional Poverty Index (MPI)

درصد به ۱۸ درصد افزایش یافته و افراد بیشتری در استان خوزستان دچار سوءتغذیه هستند و عدم دسترسی به بیمه سلامت با ۱درصد افزایش به ۲۵ درصد رسیده است.

میزان فقر آموزشی در سال ۱۳۹۵ در استان خوزستان حدود ۲/۹ درصد است. خانوارهایی که همه اعضای آن زیر ۵ کلاس سواد دارند در سال ۱۳۹۰ به میزان ۱/۱ درصد و در سال ۱۳۹۵ به ۰/۰۹ درصد به میزان کمی کاهش یافته است. همچنین وجود کودک زیر ۱۸ سال که کمتر از ۹ کلاس سواد دارند در سال ۱۳۹۰ میزان ۲/۳ درصد بوده که در سال ۱۳۹۵ به ۲/۴ درصد افزایش یافته است.

در سال ۱۳۹۵ حدود ۲۷ درصد از مردم خوزستان از نظر تأمین مسکن در وضعیت مطلوبی هستند این شاخص برای کل کشور ۲۲ درصد است. خانوارهایی که در استان، مسکن بادوامی ندارند در سال ۱۳۹۰، ۶/۵ درصد بوده اند که در سال ۱۳۹۵ با ۲/۵ درصد افزایش به عدد ۸/۵ درصد رسیده است همچنین تعداد خانواده‌هایی که دارای مسکن کمتر از ۱۶متر زیربنای سرانه دارند در سال ۱۳۹۰، ۲۲درصد بوده که در سال ۱۳۹۵ با ۰/۵ درصد افزایش به عدد ۲۲/۵ درصد رسیده است.

۵۱ درصد از مردم خوزستان از نظر اشتغال در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. میزان نداشتن بیمه تأمین اجتماعی در سال ۱۳۹۰، ٤۳ درصد بوده که با ۲درصد افزایش در سال ۱۳۹۵ به ٤۵ درصد رسیده است. همچنین میزان بیکاری سرپرست خانوار در سال ۱۳۹۰، ۱۱ درصد بوده که با ۰/٤ درصد افزایش، در سال ۱۳۹۵ به ۱۱/٤ درصد رسیده است که نشان‌دهنده وخیم تر شدن وضعیت اشتغال در استان خوزستان است. نسبت سرشمار بعد اشتغال در کشور ٤۰ درصد است که اهم آن به دلیل نداشتن پوشش بیمه‌های اجتماعی است.

در بعد استانداردهای زندگی در سال ۱۳۹۵، ۱۵ درصد خانوارهای استان خوزستان دچار محرومیت هستند. این وضعیت نسبت به متوسط کل کشور (۸ درصد) بسیار نامناسب‌تر است. وضعیت فقر استانداردهای زندگی خانوارهای استان خوزستان نسبت به سال ۱۳۹۰، دو درصد بدتر شده است. در سال ۱۳۹۰ میزان دسترسی نداشتن به آشپزخانه ۲ درصد، دسترسی نداشتن به آب و برق و گاز ٦/۹ درصد، نداشتن حمام ۲/۳ درصد، نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و ...٤/۷ درصد بوده که در سال ۱۳۹۵ در همه ابعاد شاهد افزایش این میزان بوده‌ایم به گونه‌ای که دسترسی نداشتن به آشپزخانه ۲/٤ درصد،

دسترسی نداشتن به آب و برق و گاز ۷/۷ درصد، نداشتن حمام ۲/۷ درصد، نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و ... ۵/۳ درصد است.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش به بررسی شاخص‌های فقر چند بعدی در استان خوزستان با استفاده از تعدیل روش آلکایر و فوستر و در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ پرداختیم. نتایج این پژوهش نشان داد که مردم استان در دو بعد اشتغال و سلامت دارای محرومیت بیشتری نسبت به سایر ابعاد هستند. وضعیت استان نسبت به کشور نامطلوب‌تر است و فقر چند بعدی در استان خوزستان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۰ افزایش داشته است. این افزایش در بعدهای سلامت، مسکن و استانداردهای زندگی بوده است. در مجموع، در دو بعد آموزش و اشتغال وضعیت همانند سال ۱۳۹۰ است. مهمترین مولفه‌های فقر در بعد سلامت، عدم دسترسی به بیمه سلامت؛ در بعد مسکن، سرانه متراژ مسکن کمتر از ۱۶ متر مربع؛ در بعد اشتغال، عدم پوشش بیمه‌های اجتماعی شاغلین و در بعد استانداردهای زندگی، کیفیت پایین دسترسی به آب تصفیه شده، گاز و برق و نداشتن دارایی‌هایی مثل وسایل دوچرخه و وسایل موتوری است. در عین حال سوء تغذیه در بعد سلامت نیز دارای محرومیت بالایی است و یا بیکاری سرپرست خانوار در بعد اشتغال نیز به فقر اشتغال افزوده است. خوزستان در بعد اشتغال و در مولفه نداشتن بیمه‌های اجتماعی مشکل اساسی دارد. برای اینکه فقر در بعد اشتغال کاهش بیابد نیازمند این است که بیمه‌های اجتماعی به شاغلان تعلق بگیرد که در گرو کاهش بخش غیررسمی و اشتغال غیر رسمی و تبدیل آن به اشتغال رسمی است که بیمه به همه شاغلان تخصیص یابد. خوزستان هم به مانند کل کشور از بخش غیر رسمی بزرگ رنج می‌برد. شناسایی مسکن‌های با مصالح بی دوام و نوسازی و مقاوم سازی آنها با توجه به حمایت‌ها، تسهیلات و سیاستگذاری متناسب، می‌تواند به کاهش فقر مسکن در خوزستان کمک کند اما سرانه متراژ پایین، مولفه‌ای نیست که در کوتاه مدت و میان مدت بر آن فائق شد و نیازمند افزایش درآمدهای پایدار سرانه خوزستانی‌هاست که در آینده بتوانند خانه‌های بزرگتری را داشته باشند. در بعد آموزش اندازه فقر پایین است و یکی از دلایل به

تعریف مولفه های مورد استفاده و توسعه آموزش در ایران بر می‌گردد. از آن جایی که در بعد آموزش مولفه "همه اعضای خانوار زیر پنج کلاس سواد دارند" در رویکرد آلکایر فوستر در نظر گرفته شده، محرومیت در بعد آموزش پایین است. در ایران و در وضعیت کنونی شاید سرپرست خانوار باید حداقل دیپلم داشته باشد تا از این منظر فقیر تلقی شود و اگر این مولفه اصلاح گردد محرومیت در بعد آموزش نیز افزایش می‌یابد. در بعد استانداردهای زندگی و در مولفه آب و برق سطح محرومیت بالا است. با همه این اوصاف به داده‌های جزئی بیشتری نیاز است که فقر چند بعدی استان خوزستان رصد شود و خانوارهای محروم از ابعاد چندگانه مستقیما شناسایی و مورد حمایت یا توانمندسازی قرار گیرند. یافته‌های این پژوهش در فقر چند بعدی استان خوزستان نشان می‌دهد که نسبت سرشمار فقر چند بعدی در مقایسه با نسبت سرشمار فقر درآمدی در مطالعه افقه و قنواتی فر (۱۳۹۰) پایین تر است و این اشاره به یکی از مزیت‌های رویکرد فقر چند بعدی به رویکرد تک بعدی درآمدی دارد که فقط درآمد نمی‌تواند مبنای محرومیت قرار گیرد بلکه اگر فرد از قابلیت‌های لازم برخوردار باشد نمی‌توان ایشان را در زمره فقرا قرار داد، درآمد یک مولفه موقتی و پر نوسان است و اگرخانواری درآمد یک سال خود را از دست داد، نمی‌توان تصور کرد که یکباره به ورطه فقر افتاده باشد. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های سایر مطالعات در سطح کل کشور (فطرس و قدسی (۱۳۹۶)، خلج و یوسفی (۱۳۹۳)، جلالی (۱۳۹۸)، مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۶)) همسو است و در مولفه‌های یکسان نتایج همسو و در یک راستا هستند.

References

Afghah, M., & Ghanavatifar, T. (2011). Poverty Line Estimation in Khuzestan Province (1997-2006). *Journal of economics and regional development, 18*(1), –. doi:10.22067/erd.v18i1.13680

Alkire, S., Conconi, A., Robles, G., Roche, J. M., Santos, M. E., Seth, S., & Vaz, A. (2016). The global multidimensional poverty index (MPI): 5-year methodological note. *OPHI Briefing, 37*.

Alkire, S., & Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics, 95*(7-8), 476–487.

Alkire, S., Roche, J. M., Ballon, P., Foster, J., Santos, M. E., & Seth, S. (2015). *Multidimensional poverty measurement and analysis*: Oxford University Press, USA.

Asselin, L.-M. (2002). A composite indicator from multidimensional qualitative data. *Canadian Center for international studies and cooperation. October*.

Asselin, L.-M., & Anh, V. T. (2008). Multidimensional poverty and multiple correspondence analysis. In *Quantitative approaches to multidimensional poverty measurement* (pp. 80–103): Springer.

Barker, J. M. (1905). *The saloon problem and social reform*: Everett Press.

Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics*, *88*(7-8), 1359–1386.

Buhmann, B., Rainwater, L., Schmaus, G., & Smeeding, T. M. (1988). Equivalence scales, well-being, inequality, and poverty: sensitivity estimates across ten countries using the Luxembourg Income Study (LIS) database. *Review of Income and Wealth*, *34*(2), 115–142.

Case, A., & Deaton, A. (2003). *Consumption, health, gender, and poverty* (Vol. 3020): World Bank Publications.

Clark, A. E., & Oswald, A. J. (1994). Unhappiness and unemployment. *The economic journal*, *104*(424), 648–659.

Cohen, G. A. (1990). Equality of what? On welfare, goods and capabilities. *Recherches Économiques de Louvain/Louvain Economic Review*, *56*(3-4), 357–382.

Danziger, S., Van der Gaag, J., Taussig, M. K., & Smolensky, E. (1984). The direct measurement of welfare levels: How much does it cost to make ends meet? *The review of Economics and Statistics*, 500–505.

Deutsch, J., & Silber, J. (2005). Measuring multidimensional poverty: An empirical comparison of various approaches. *Review of Income and Wealth*, *51*(1), 145–174.

fotros, m. h., & ghodsi, s. (2017). Comparing Iranian Development Plans by Multidimensional Poverty Index Calculated by Alkire-Foster Method. *Economic Growth and Development Research*, *7*(27), 45–64. Retrieved from https://egdr.journals.pnu.ac.ir/article_3267_243f9149e92d03bb19e31d3913bf4f55.pdf [in Persian]

Frey, B. S., & Stutzer, A. (2002). What can economists learn from happiness research? *Journal of economic literature*, *40*(2), 402–435.

Garner, T. I., & Short, K. S. (2004). Economic well-being based on income, consumer expenditures and personal assessments of minimum needs.

In *Studies on economic well-being: Essays in the honor of John P. Formby* (pp. 319–361): Emerald Group Publishing Limited.

Goedhart, T., Halberstadt, V., Kapteyn, A., & Van Praag, B. (1977). The poverty line: Concept and measurement. *Journal of human resources*, 503–520.

Gustafsson, B., Shi, L., & Sato, H. (2004). Can a subjective poverty line be applied to China? Assessing poverty among urban residents in 1999. *Journal of International Development: The Journal of the Development Studies Association*, *16*(8), 1089–1107.

Jafari, S., Momeni, F., Shakeri, A., & Raghfar, H. (2022). Multidimensional poverty in urban and rural areas of Iran assessed as an indicator of fair development. *The Journal of Economic Policy*, *13*(26), 315–337. doi:10.22034/epj.2022.17733.2283 [in Persian]

Javaheri, H., Hataminejad, H., Ziari, K., & Pour Ahmad, A. (2014). Fuzzy approach and multidimensional poverty zoning in urban spaces (Case study: Kamyaran city). *Regional Planning*, *4*(13), 13–30. Retrieved from https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_383_f524adaeb46d81891b7d3a6c65200650.pdf [in Persian]

Kahneman, D., Diener, E., & Schwarz, N. (1999). *Well-being: Foundations of hedonic psychology*: Russell Sage Foundation.

Kapteyn, A., Kooreman, P., & Willemse, R. (1988). Some methodological issues in the implementation of subjective poverty definitions. *Journal of human resources*, 222–242.

Khalaj, S., & Yousefi, A. (2015). Mapping the Incidence and Intensity of Multidimensional Poverty in Iran Urban and Rural Areas. *The Journal of Spatial Planning and Geomatics*, *18*(4), 49–70. Retrieved from http://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-1232-en.html

Kuepie, M., & Pamen, E. P. F. (2017). *An Application of the Alkire-Foster's Multidimensional Poverty Index to Data from Madagascar: Taking Into Account the Dimensions of Employment and Gender Inequality*. Retrieved from

Layard, R. (2011). *Happiness: Lessons from a new science*: Penguin UK.

Mansouri, S. A. (2024). Investigating the Effect of Sanctions on Casual Relationship between Corruption, Income Inequality and Poverty in Iran. *Quarterly Journal of Quantitative Economics (JQE)*, *21*(1), 171–201. doi:10.22055/jqe.2024.43224.2544 [in Persian]

Michael, R. T., & Citro, C. F. (1995). *Measuring poverty: A new approach*: National Academies Press.

Park, E. Y., & Nam, S. J. (2020). Multidimensional poverty status of householders with disabilities in South Korea. *International Journal of Social Welfare, 29*(1), 41–50.

Pradhan, M., & Ravallion, M. (2000). Measuring poverty using qualitative perceptions of consumption adequacy. *Review of Economics and Statistics, 82*(3), 462–471.

Raghfar, H., Mohammadifard, Z., & Sangari mohazab, K. (2013). The Measurement of Multidimensional Povertyin Tehran. *The Economic Research (Sustainable Growth and Development), 13*(2), 1–16. Retrieved from http://ecor.modares.ac.ir/article-18-4983-en.html [in Persian]

Ravallion, M. (1998). *Poverty lines in theory and practice* (Vol. 133): World Bank Publications.

Ravallion, M., & Lokshin, M. (2002). Self-rated economic welfare in Russia. *European Economic Review, 46*(8), 1453–1473.

Rowntree, B. S. (1902). *Poverty: A study of town life*: Macmillan.

salem, a. a. (2018). Factors Affecting Multidimensional Poverty; a Panel Multilevel Approach. *Quarterly Journal of Economic Research and Policies, 26*(87), 7–46. Retrieved from http://qjerp.ir/article-1-2134-en.html [in Persian]

Senik, C. (2003). *What can we learn from subjective data? The case of income and well-being*. Retrieved from

Slottje, D. J. (1991). Measuring the quality of life across countries. *The review of Economics and Statistics*, 684–693.

Tella, R. D., MacCulloch, R. J., & Oswald, A. J. (2003). The macroeconomics of happiness. *Review of Economics and Statistics, 85*(4), 809–827.

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living*: Univ of California Press.

UN, E. (2016). *Multidimensional Poverty and its Measurement, Guide on Poverty Measurement*. Retrieved from

Van den Bosch, K. (2017). *Identifying the poor: Using subjective and consensual measures*: Routledge.

Van Praag, B., Goedhart, T., & Kapteyn, A. (1980). The poverty line--a pilot survey in Europe. *The review of Economics and Statistics*, 461–465.

Van Praag, B. M., & Frijters, P. (1999). The measurement of welfare and well-being: The Leyden approach. *Well-being: The foundations of hedonic psychology*, 413–433.

Van Praag, B. M., Spit, J. S., & Van de Stadt, H. (1982). A comparison between the food ratio poverty line and the Leyden poverty line. *The review of Economics and Statistics*, 691–694.

Yousefi, A., Asadi-Khoob, H., & Afshari, M. (2013). The Measurement of Multidimensional Poverty in Iran Nomads. *Agricultural Economics*, *7*(2), 47–67. Retrieved from https://www.iranianjae.ir/article_9261_d55fb534bc29bd9d3d92cb7f625c6419.pdf [in Persian]